RAKENNUSPERINNÖN SUOJELEMINEN

PERUSTUSLAKI JA SUOJELULAINSÄÄDÄNTÖ

Lähtökohtana on muistettava perustuslain säännös oikeudesta ja velvollisuudesta kulttuuriympäristön suojelemiseksi ja rakennetun ympäristön laatuun vaikuttaminen. Rinnalla kulkee saman velvoitteen alla myös luonnonsuojelu. Näin muodostuu kokonaisuutena suojeltava ympäristömme. Paitsi rakennusperintölaissa ja luonnonsuojelulaissa tämä velvoite tulee olla yhtälailla toteutettuna maankäyttö- ja rakennuslain säännöksissä ja soveltamisessa. Perustuslain velvoitteet koskevat niin yksityisiä kansalaisia kuin viranomaisiakin, kuten kuntia.

Karkeasti erotellen voidaan sanoa, että suojelulait ja rakennuslainsäädäntö lähtevät eri tarkoitusperustalta. Tässä arviossa käsitellään ongelmaa rakennussuojelun osalta. Näiden kahden säännöstön soveltamisen eroavaisuus ja käytännössä suorastaan vastakkainasettelu on ollut suurin kompastuskivi kulttuuriympäristön suojelussa. Koko oikeus- ja hallintoperiaatteiden kehikko löytyy tästä ongelmatiikasta. Merkittävimpänä näistä mainittakoon kuntalaisten itsehallinnon käsite ja omaisuudensuojatulkinnat.

Näiden yhteensovittaminen ratkaisee suurimman osan ongelmatiikasta. Sen jälkeen on helppo nivouttaa päätöksiin kansainvälisten sopimusten vaatimukset (UNESCO, Granada, Malta, Faro). Kestävän kehityksen tavoitteet on kovin heikosti otettu huomioon juuri rakennetun ympäristön suunnittelun, arvottamisen ja suojelun osalta. Tämä velvoite tulisi nyt saattaa luonnonympäristön suojelun tasolle.

INVENTOINTI JA RKY

Jo vuosia sitten on esitetty erilaisia ohjelmia, joissa kulttuuriympäristöä on inventoitu. Hämmästyttävää on ollut kuinka heikosti esim. RKY- ohjelmat on otettu huomioon maankäytön suunnittelussa. Nyt kun maakuntakaavoituksesta saatetaan olla luopumassa maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksessa ja siirrytään kuntakaavoitukseen, on huoli entistä suurempi. Rakennussuojelu ei aina tarkoita yksittäisen kohteen, esim. rakennuksen suojelua, vaan useinkin kyseessä on laajempi rakennettu ympäristö. Pienessä kuntakaavassa suojelu, rakennetun ympäristön vaaliminen ei helpostikaan toteudu. Vaikka kummassakin laissa on säädetty laajastakin kuulemisesta rakennussuojelun osalta ”asiasta kiinnostuneiden” kuuleminen, ei hajallaan olevan alueen rajaus toimi. Erinomaisen kiitettävää kuitenkin on kuulemisvelvoitteen laajennus kummassakin laissa laadun turvaamiseksi.

Kuulemisvelvoite tulisi ulottaa kunnan kulttuuriviranomaiseen, jonka hallinnonalalla yhdistykset toimivat.

SUBSTANSSIOSAAMINEN

Suuri kysymysmerkki on resurssien riittävyys, kun päätöksentekoprosessia muutetaan. Resurssit ovat jo nyt olleet vaillinaiset niin Museovirastossa kuin ELY - keskuksissakin. Museoviraston ”avuksi” on suunniteltu ns. vastuumuseoita - tässä on huomattava niiden sidokset kuntiin. Tällaisten vastuumuseoiden tulisi olla lakimääräisten lautakuntien asemassa, jolla turvattaisiin niiden aloiteoikeus ja päätöksenteko. Kuntien kulttuuritoiminnasta annetussa laissa (josta yhdistys antoi lausunnon) on säädetty (166/2019) asukkaiden osallistumisesta muun ohella kulttuuriperinnön vaalimiseen, ja viitattu museolakiin (729/1992) mainitsematta kulttuuriperinnön suojelua koskevaa lainsäädäntöä. Lähes kaikissa kunnissa on asukas- ja kotiseutuyhdistyksiä, jotka toimivat kunnan kulttuurihallinnon piirissä ja niiden asiantuntemus on jäänyt liian vähälle huomiolle. Kulttuuriperintö nojaa ehkä liiaksi rakennus- ja ympäristöviranomaisten asiantuntemukseen.

Sinänsä on paikallaan, että Ympäristöministeriön resurssit säästetään lainsäädäntö- ja suunnittelu- sekä ohjaustyöhön. Tämä johtaa siihen, että se ei enää toimi alistusviranomaisena, vaan tilalle tulee valitus alueelliseen hallinto-oikeuteen. Tässäkin kohden voidaan perustellusti esittää epäilyksiä niiden asiantuntemuksesta. Jo nyt ovat resurssipulasta kärsineet asiantuntijaviranomaiset ELY -keskukset ja Museovirasto, jotka joutuvat substanssiosaajina lausumaan valituksista. Oikaisuvaatimus ja itseoikaisumenettely välivaiheena voisi vahvistaa substanssiosaamista ja siten tosiasiassa lyhentää ja tiivistää prosessia. Kunnan kulttuurihallinto tulee lisätä toimijoihin.

MUUTOKSENHAKU

Kun lähdetään siitä, että ympäristömme on kokonaisuus, erityisesti sen varjeltavaa osaa -luontoa ja rakennettua perintöä tulisi käsitellä samoin kriteerein ja samoin rajauksin. Katsomme, että olisi vakavasti harkittava rakennetun ympäristön suojelua koskevien valitusten käsittelyä yhdessä ”erityistuomioistuimessa” ympäristönsuojelua koskevien asioiden tavoin vaikka rakennuslainsäädännön mukaan valitukset hajautuvat eri hallinto-oikeuksiin. Samaan ryhmään kuuluu myös maankäytön suunnittelussa oleva muinaismuistojen suojelu, jota koskeva lainsäädäntö on huomattavasti vahvempi. Kuitenkin luonteensa, ”suojelutarpeen” vuoksi se kuuluisi tähän ryhmään. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota suojelun tason muodostumiseen hyvin erilaiseksi maan eri osissa sekä hyväksyttävyys- ja

oikeasuhtaisuusarviointiin. Sekä luonnonsuojelua että kulttuurisuojelua koskeva kysymysryhmä edellyttää erityistä substanssiosaamista ja näin saataisiin selkeitä linjanvetopäätöksiä. Näin oletettavasti vältyttäisiin myös valituksista Korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Poikkeamispäätöstä ja rangaistussäännöksiä koskevat kohdat ovat paikallaan. Myöskään korvaussäännösten osalta ei ole huomautettavaa. Saamelaisten erityisasema ja sen edellyttämät menettelytavat on luonnollisesti kirjattava lakiin.

PERINTEITÄ KUNNIOITTAEN

Rakennusperintömme kaipaa pikaisesti kansainvälisten säännösten edellyttämää tehokkaampaa käsittelyä. Kuten olemme oppineet arvostamaan luontoamme ja säädelleet tehokkaasti sen suojelua, on kohtuullista, että myös aineellinen kulttuuriperintömme, rakennettu ympäristömme säilyy ja kertoo samalla historiamme kerrostumista. Muualla Euroopassa ihailemme tätä historian kertomusta, miksemme tekisi sitä omassa maassamme.
Tehokas ja tuloksellinen toiminta edellyttää laajaa näkemystä myös koko oikeudellisesta kentästä ja ennen kaikkea yhteistoiminnasta sekä kyvystä säätää riittävän selkeästi asetettuja säännöksiä, joita voidaan soveltaa rakennusperinnön suojelemisesta, maankäyttö- ja rakentamista sekä kulttuuria koskevien säädösten osoittamien tavoitteiden mukaisesti. Merkittävää on kuinka nyt vireillä olevat säännösmuutokset sekä maankäyttö- ja rakennuslain uudistus kyetään sovittamaan yhteen kulttuuriperintöä paremmin turvaavalla tavalla.

Helsingissä marraskuun 16. päivänä 2020

Jussi Heinämies, puh.joht., Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry